

Opgave 2 Religie in een wetenschappelijk universum

De Rotterdamse filosoof Ger Groot werd in 2003 geïnterviewd door het christelijk tijdschrift Wapenveld. In het interview heeft Groot het over 'het tekort van de moderniteit' en voert hij aan dat religie nog steeds een belangrijke rol kan spelen omdat we nu eenmaal niet in een wetenschappelijk universum leven. Wat volgens Groot nog niet wil zeggen dat we ons aan de ratio niets meer gelegen zouden moeten laten liggen.

tekst 4

Over irrationele tendensen maak ik me wel zorgen. De uitdrukking 'Do your own thing' is een uitdrukking van die moderne irrationaliteit. Als je zegt dat je ergens nog even over moet nadenken, dan hebben mensen de neiging boos te worden. Want je moet je gevoel volgen. Ik zou niet weten waarom. Kant heeft hele goede redenen aangegeven waarom je soms je gevoel juist niet moet volgen.

bron: We leven niet in een wetenschappelijk universum; filosoof Ger Groot over het tekort van de moderniteit. In Wapenveld, jrg 53, nr. 5, pag. 17-25

De redenen van Kant om je gevoel soms niet te volgen hebben met name betrekking op het domein van de ethiek. Centraal in de ethiek van Kant staat de categorische imperatief.

- 4p **6** Geef twee redenen waarom Kant zou vinden dat je binnen het domein van de ethiek niet je gevoel moet volgen.
Geef tevens aan welke interpretatie van 'Do your own thing' wél in overeenstemming is met de ethiek van Kant en welke interpretatie daarmee niet in overeenstemming is.

Durkheim, die aan het eind van de 19e eeuw over de sociologie van de godsdienst schreef, stelt dat twee functies van de religie onderscheiden moeten worden. De eerste functie is gericht op het ceremoniële handelen, de tweede op het speculatieve denken. De wetenschap zal volgens Durkheim de functie van het speculatieve denken helemaal overnemen, maar met de functie van het ceremoniële handelen zal dat niet lukken.

- 2p **7** Leg uit waarom volgens Durkheim de wetenschap de functie van het ceremoniële handelen niet kan overnemen en waarom deze functie gevaar loopt in de huidige samenleving.

Ook Groot is van mening dat het ceremoniële handelen tegenwoordig gevaar loopt. Om de tekorten van het moderne rationele verlichtingsverhaal tegen te gaan, pleit hij dan ook voor kerkelijke rituelen. Daarmee benadrukt hij het belang van religie als praktijk, in de vorm van praktijken als religieuze ceremonieën en rituelen, en relativeert hij het belang van religie als ervaring of beleving. Praktijken zijn daarbij iets anders dan 'gedrag' in de biologische zin van instinctief handelen, omdat ze betekenissen en waarden kunnen communiceren.

tekst 5

In de Reformatie heeft het die volgorde: eerst het hart en dan pas naar buiten toe. Terwijl in het Katholicisme, maar dat geldt ook voor de Islam, het uitwendige en rituele heel belangrijk is. Het feit, de daad, het uiterlijke heeft een eigen gewicht. Niet alles kan worden teruggebracht tot de intentie van het denken of van het voelen. Bij Kant zie je dat laatste heel scherp. De morele waarde van wat ik doe, wordt bij hem afgemeten aan mijn intentie. Zo denken wij in de moderniteit. Dat betekent dat de handeling op zichzelf er eigenlijk niet toe doet. En dat is niet juist, want die handeling heeft wel degelijk een eigen betekenis.

bron: We leven niet in een wetenschappelijk universum; filosoof Ger Groot over het tekort van de moderniteit. In Wapenveld, jrg 53, nr. 5, pag. 17-25

De betekenis van rituele handelingen kan zowel op een pragmatische als metafysische manier worden begrepen.

- 3p **8** Hebben rituelen volgens jou een pragmatische of een metafysische betekenis? Leg je antwoord uit aan de hand van een voorbeeld, op zo'n manier dat duidelijk wordt wat het verschil is tussen een pragmatische en een metafysische betekenisopvatting.

De morele waarde van wat ik doe, wordt volgens Groot in de moderniteit, op basis van de ethiek van Kant, afgemeten aan de intentie van mijn denken of voelen, aan mijn goede bedoelingen of goede wil, en "de handeling zelf zou er niet toe doen".

Toch kan volgens Kant het hoogste goed in de moraal, dat bestaat uit de gelukzaligheid en de zedelijkheid, niet door de goede wil alléén worden gerealiseerd. Hij bekritiseerde daarmee de Griekse filosofische scholen van het Stoïcisme en het Epicurisme. Tegen de Stoïcijnen bracht hij in dat wij als mensen nooit geheel vrij zullen worden van onze natuurlijke neigingen en tegen de Epicureërs dat moraal niet de leer is om geluk te bereiken. Moraal is volgens Kant de leer hoe wij waardig kunnen worden de gelukzaligheid te bereiken.

- 2p **9** Leg uit dat moraal volgens Kant niet de leer is om geluk te bereiken, maar de leer hoe wij waardig kunnen worden om de gelukzaligheid te bereiken. Leg tevens uit waarom wij het hoogste goed van de moraal dus niet door de goede wil alléén kunnen realiseren.

Groot vervolgt:

tekst 6

Het aantal mensen dat kaartleggers raadpleegt, tot aan Amerikaanse presidenten toe, is schrikbarend. Onze samenleving is helemaal niet zo rationeel. De losgeslagen irrationaliteit en gevoelscultuur is buitengewoon gevaarlijk, want fundamenteel gewelddadig. We leven in een rationeel wetenschappelijke samenleving, die vervolgens in de onderbouw bevrediging zoekt voor behoeften waaraan in de rationele bovenbouw niet wordt voldaan. En die behoeften worden daardoor vicieuzer en kwaadaardiger omdat ze losgeslagen raken.

bron: We leven niet in een wetenschappelijk universum; filosoof Ger Groot over het tekort van de moderniteit. In Wapenveld, jrg 53, nr. 5, pag. 17-25

Volgens Groot kan enige twijfel “over de vraag of de wetenschap het eerste en laatste woord over het menselijk bestaan lijkt te hebben” geen kwaad. De kern van zijn bezwaar tegen de zelfverzekerdheid der atheïsten is dat zij menen dat het in het geloof primair om kennis gaat. Dat is volgens hem een misvatting: “Hoe spitsvondig en rationeel de geloofssystemen ook geweest mogen zijn, het heeft in de godsdienst nooit primair gedraaid om kennis, maar primair om verlossing”.

De wetenschappelijke rede kan volgens Groot geen antwoorden geven op ervarings- en zingevingsvragen. Van de andere kant pakt een kentheoretisch perspectief op religie vanuit de wetenschappelijke rede juist weer nadelig uit voor de betrouwbaarheid van religieuze uitspraken en ervaringen.

- 2p **10** Leg uit waarom een kentheoretisch perspectief op religie vanuit de wetenschappelijke rede nadelig uitpakt voor zowel de betrouwbaarheid van religieuze uitspraken als de betrouwbaarheid van religieuze ervaringen.

Hoewel hij geen godsbewijs levert zoals Anselmus dat doet, leidt volgens Kant de notie van het hoogste goed in de moraal wel tot het postulaat (de aanname) van het bestaan van God.

- 2p **11** Hoe beredeneert Kant dat de notie van het hoogste goed leidt tot het postulaat van het bestaan van God? Geef daarbij aan waarom dit nog geen bewijs is van het bestaan van God zoals bijvoorbeeld Anselmus dat levert.

In 2001 werd de toenmalige wetenschapper en columnist Ronald Plasterk geïnterviewd door het weekblad ‘De Groene Amsterdammer’. In dat interview maakte hij duidelijk dat volgens hem geloven in God geen toegevoegde morele waarde heeft.

tekst 7

Zelf kan ik het leven niet beter snappen of een beter mens worden met behulp van God. Ik mis een God niet voor contemplatie of verwerking van grote emoties. Muziek kan die functie net zo goed hebben. Rituelen die horen bij 'life events' zoals de geboorte van mijn twee zoons of mijn eigen huwelijk vullen we zelf in. Ik weet wel dat voor velen geloof troost kan bieden. Maar ik denk toch echt niet dat het verdriet om een overledene er minder van wordt. (...)

Ik zie ook niet dat de normen en waarden vanuit religie beter zouden zijn. Er bestaat slechts een onderscheid tussen goede of slechte mensen, die evenveel aanwezig zijn onder gelovigen en niet-gelovigen. Het heeft alles te maken met een aangeboren neiging die zich in een bepaalde omgeving kan ontwikkelen. In mijn huis gelooft niemand, maar mijn kinderen zijn net zo goeiig, of goed voor de burens of voor dieren of bejaarden als bij wijze van spreken kinderen die worden geboren in een orthodox gezin op de Veluwe. Er is geen enkel verband tussen altruïsme en God.

bron: Plasterk, 'Er is geen verband tussen altruïsme en God'; De Groene Amsterdammer, 2001

Volgens Plasterk hebben we geen God of religie nodig om zinvolle rituelen en waarden te hebben. Hij zou het dan ook niet eens zijn met het idee van Groot dat religie een belangrijke rol te spelen heeft met betrekking tot 'het tekort van de moderniteit', of dat modernisering noodzakelijk leidt tot verlies van (religieuze) waarden.

- 4p **12** Als het gaat om de stelling dat modernisering noodzakelijk leidt tot verlies van religieuze waarden, met wie ben jij het dan het meest eens, met Groot in tekst 6 of met Plasterk in tekst 7?

Geef de opvatting van zowel Groot als Plasterk weer en maak een afweging. Geef daarbij ook aan wat de religie-als-waarde positie inhoudt.